

6354

3653

170

ԹԻՓԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

№ 170

Ե Օ Թ Ն Ա Գ Ռ Ա Է

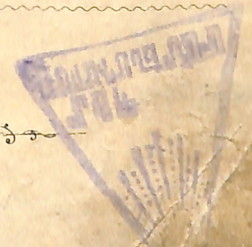
(Հ Է Ք Ե Ա Թ)

ՄԱՆՈՐԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Փ ո խ ա ղ ը ե ց

ԼԵՒՈՆ Մ.-ԱԴԱՄԵԱՆ

№ 3 ՀՐԱՏԱՐԱՐԱՆԻ Ե. ՊՕԳՐԱՆԻ ԳՈՒՄԱՐՈՂ № 3

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

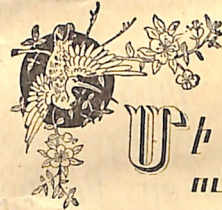
Արագատիպ Մնացական Մարտիրոսեանցի

Միքայիկան փողոց, տուն 81.

1899

6354

Ե Օ Թ Ն Ա Գ Ռ Ա Ի

Մի մարդ ու մի կնիկ եօթը տղայ զաւակ են ունենում, իսկ աղջիկ ոչ մի հատ: Մարդ ու կնիկ լինելով շատ աշխատասէր՝ ապրելիս են եղել անկարիք ու իրար հետ էլ այնպէս համով-հոտով, այնպէս համաձայն ու սիրով, որ հարեամենների բարի նախանձն են եղել շարժելիս: Գրանք համարեա ոչ մի պակասութիւն, ոչ մի մաշող հոգս չեն ունենում, այլ զբանց մամուռքը, միակ անկատար փափագը՝ աղջիկ զաւակ չունենալն է լինում. այդ պատճառով էլ մարդ ու կին իրանց աղօթքի մէջ շարունակ այն են եղել խնդրելիս Աստուածանից, աղաչելիս և պաղատելիս, որ իրանք մի հատ էլ աղջիկ զաւակ ունենան: Բարի Աստուածը լսում է առաքինի և աշխատասէր ծնողների աղերսանքը և նրանց անչիրքը կատարում—մի հատ էլ աղջիկ զաւակ է պարկում:

Ծնողները անչափ ուրախանում են, փառք տալով իրանց Ստեղծողին և շնորհակալ լինում Նշանից:

2ափ չէ լինում նաև եօթը եղբայրների ուրախութեան,
որ վերջապէս իրանք մի քոյրիկ էլ ունեցան: Խեղճ երե-
խաները չգիտէին, ինչպէս արտայայտեն իրանց զգացա-
ծը. նրանք մէկ դէս էին վազում, մէկ դէն էին վազում
և մէկ էլ կայտառ ուլերի պէս ծլունգ-ծլունգ անում,
մատղաշ գառնուկների նման խայտում, թռչկոտում, կամ
պինչը քամի մտած գիծ մոզու նման ծուլ-ծուլ լինում,
և կամ հաւի նման կրկնում, ծիծաղում, ու էլի նորից
ուրախ մտրուկների նման յանկարծ տրտինգ տալիս, չափ
ընկնում և իրանց անմեղ հրճուանքով ծնողների ուրա-
խութիւնը կրկնապատկում:

Երեխան դեռ աշխարհ չեկած՝ մարդ ու կնիկ ուխտ
էին արել՝ մինչև երեք տարի անկնունք պահել: Երբ
լրանում է ուխտած երեք տարին՝ ծնողները իրանց
խոստման համեմատ մատաղ են մորթում, միսը աղքատ-
ներին բաժանում և պատրաստութիւն տեսնում՝ իրիկ-
նազէմ, ինչպէս սովորութիւն է, արեւ դեռ մայր չմտած՝
երեխային մկրտել տալու: Հայրը տղերանցից մեծին
ղրկում է ջուր բերելու ջրհորից, որ բաւական հեռու է
լինում նրանց տանից: Հայրը միայն մէկին է զրկում,
բայց միւս վեցն էլ նրա յետևիցն են վազում, որ սիրելի
քոյրիկի մկրտութեան հանդէսին իրանք ևս մասնակցած
լինին:

Վաղէ վաղ հէնց որ այստեղ են հասնում՝ բոլորը
միասին վրայ են ընկնում դոյլին, ամեն մէկը կամենա-
լով, որ անպատճառ ինքը հանէ ջուրը, և որը թոկից,
որը դոյլի տակից, որը ունկից, որն էլ պոնպից ձգձգե-
լով ուզում են իրարից խլել, ու այդպէս այնքան են
իրարից քաշում, քաշքշում, որ դոյլին կապած թսկն էլ

է կտրւում, ունին էլ պոկ զալիս ու ձեռքերից դուրս պրծնում, գլորւում և շրխկալով թրխկալով՝ ջրհորի մէջ ընկնում:

Այս դէպքի վրայ խեղճ երեխաների թուքը ցամաքում է բերաններում. երկիւղից բռնուած, բերանաբաց, աչքերը չռած՝ մնում են ջրհորի վրայ կռացած՝ ներքև նայելիս, էլ չիմանալով իրանց անելիքը:

Հաստ սպասելուց երբ հատնում է հօր համբերութիւնը՝ ասում է.

—Ինչպէս երևում է՝ այն չարաճճիները կամ կռուի բռնուեցին և կամ, ըստ սովորութեան, դարձեալ խաղով ընկան, որ այսքան ուշացան: Դէ որ այդպէս է՝ թող բոլորն էլ սև ու կռուան ազուաւ դառնան:

Հայրը իւր խօսքը զեռ նոր էր աւարտել, որ մէկ էլ յանկարծ եօթն ազուա թևածելով ու կռուելով ներս են թռչում սենեակ: Ծնողները երկիւղից ասես թէ տեղն ու տեղը քար կտրուեցին մնացին: Ազուաները կռուելով սկսեցին պտույտներ անել սենեակի մէջ, կարծես մնասրարով էին ասում չուարած ծնողներին և իրանց պիծի սիրուն քոյրիկին, որ նոյնպէս զարմացած նորանց էր մօիկ տալիս, զգալը ձեռն, վիզը ծռած. նոյն-խակ շունը, այդ հաւատարիմ անասունն էլ, գունչը ցցած ու բերանը բաց արած՝ ազուաներին էր մօիկ անում, որոնք էլ մի անգամ, բոլորը միասին կռուեցին և դուրս թռան ու գնացին, և այն գնալն էր որ գնացին, էլ չըվերադարձան:

Ծնողները շատ լաց եղան, մանաւանդ հայրը շատ զղջաց իւր անէծքի համար, շատ ախ ու վիշ արտաբայեց ինչ արաւ-չարաւ՝ բան չգարձաւ, իւր տունը անէծքը յետ վերցնել չըկարողացաւ:

Մկրտութեան հանդէսը, որ փառաւոր պէտք է լինէր՝ անցաւ սուս ու փուս և շատ անշուք. կարծես սգատուն էր. ի՞նչ անէին խեղճ ծնողները. եօթը սիրելի զաւակից էին զրկուել, այն էլ մի օրում և մէկ անգամից: Բայց չմոռացան քահանային խնդրելու, որ երեսայի անունը Անոյշ զնէ, որպէս յիշատակ նրա անդարձ կորած եղբայրների, որոնք նրան այնպէս էին կանչում հէնց նրա ծնած օրից սկսած:

Անոյշն այդ ժամանակ արդէն ոտը չորսումը զրած մի այնպէս չքնաղ ու սիրուն արարած էր, որ կարծես յատկապէս քաշած պատկեշ լինէր: Մաղերը մետաքսի պէս փափուկ էին և մուգ-շագանակագոյն, ոսկու նման էլ փայլուն. ինքը փումփուշիկ ու կարմրաթշիկ, ամեն մէկ թշի վրայ էլ մի-մի գոգտրիկ փոսիկ. մրայօն ճակատը լայն ու այնպէս շարմաղ, ինչպէս մարմարիոն. աչքերը մեղոյշ, ձեռքերը քնքոյշ և հէնց անունն էլ լաւ էին զրել — Անոյշ. իսկ որ անոյշ, կատարեալ սառու շաքար իւր անմխիթար մնացած ծնողների համար: Անոյշն այդպէս գեղեցիկ էր ոչ միայն արտաքուստ, այլև ներքուստ. վերին աստիճանի ուրախ բնավորութեան տէր էր, անշափ մաքրասէր, շատ խելօք, խոնարհ և դեռ մի լաւ հարսի նման էլ տնարար: Բայց նա այնպէս Անոյշը դեռ փոքր էր. նա զլխի չընկաւ, չհասկացաւ, թէ ինչ պատահեց իւր սիրելի եղբայրներին, որ գնացին ջրի ու էլ յետ չեկան: Եւ երբ նա դիմում էր կամ հօրը, կամ մօրը և եղբայրների մասին հարցնում՝ նրանք խօսքը միշտ կտուրն էին զցում և եղելութիւնը Անոյշից ծածկում. մինչև անգամ այդ մասին մարդ ու կնիկ իրար հետ էլ չէին խօսում, որպէսզի իրանց միմեկմարը, իրանց աչքի

լոյսն ու միակ յոյսը յանկարծ չիմանայ ու տխրի, սիրտը կոտորուի:

Իսկ Անոյշը, որ միամիտ էր և իրանց պատահած դժբախտութեանն անտեղեակ՝ գոհ իւր վիճակից, ուրախ ու զուարթ՝ օր օրի վրայ աւելի ու աւելի էր գեղեցկանում, փարթամանում և մայիսեան վարդի պէս հետզհետէ բացւում, սիրունանում:

Բայց ինչից որ ծնողներն զգուշանում էին՝ հէնց այն էլ պատահեց:

Անոյշը մի օր իւր հասակակիցների հետ խաղալիս՝ կուռեց հետները և յանդիմանեց նրանց՝ անքաղաքավարի լինելուն համար: Ընկերուհիներից մինը, որ ամենից չարալեզուն էր՝ ուղղակի Անոյշի երեսին ասաց.

— Հոգս զլխիդ, ի՞նչ ես շատ քրքրում. չլինի՞ թէ նրա համար, որ մեզանից սիրուն ես. բայց աւելի լաւ չէ՞ր, եթէ դու մի քիչ տգեղ լինէիր և այնպէս գեղեցիկ եղբայրներիդ կորստեան նշանաւ չըզանայիր:

Անոյշը ոչինչ չասաց, և ի՞նչ կարող էր ասել, քանի որ ինքը այդ բանից անտեղեակ էր. այլ տժգոյն, յուզմունքից իրան կորցրած, լուռ շտապեց տուն, վազեց ընկաւ մօր գիրկը և սկսեց դառնագին լաց լինել: Այնպէս էր թնգթնգում, հեկեկում, թառաչներ քաշում, որ թուում էր թէ հիմա որտեղ որ է՝ պէտք է շունչը կրտորուի, կամ սիրտը տեղից դուրս թռչի: Ծնողները շատ վախեցան. նրանք առաջին անգամն էին տեսնում իրանց սրտի հատորին այդպէս լաց լինելիս, այդպէս մղկտալիս:

— Անոյշ, Անոյշ... ի՞նչ է եղել, հագիս. ինչո՞ւ ես այդպէս մաղիկ-մաղիկ զալիս. ասա, ի՞նչ է վիշտդ... Դէ խօ-

սիր, խօսիր, կեանքդ սիրեմ ես. խօսիր, մէկ տեսնեմ,—
աղջկայ սիրուն զուլսը շոյելով յորդորեց մայրը:

— Եղբայրներիս կորստեան պատճառը միթէ ես եմ,
— պատասխանեց Անոյշն ու կրկին փուլ եկաւ:

— Հանգստացիր, աղջիկս, հանգստացիր. այդ ո՞վ ա-
սաց քեզ, թէ պատճառը դու ես,— վախեցած հարցրեց
մայրը:

— Նունուշն ասաց...

Նունուշը սխալուել է, հոգիս. դու այստեղ մեղ չու-
նիս. Աստծու կամքով, թէ դժբախտ հանգամանքների
բերմունքով այդպէս եղաւ, էլ դու ի՞նչ անես,— աշխա-
տեց աղջկան համոզել հայրը:

— Բայց ես նրանց տեսնել եմ ուզում... Ուզում եմ
իմանալ, թէ ի՞նչ է նրանց անդարձ գնալու պատճառը...
Ես նրանց տեսնել եմ ուզում... — ասաց Անոյշը և նորից
սկսեց լալ, առաջուանից աւելի մղկտալ:

Հայրը ջոկ, մայրը ջոկ, կամ երկուսը միասին չառ
աշխատեցին մի կերպ հանգստացնել իրանց աղջկան.
բայց երբ տեսան, թէ այլևս անհնարին է զազանիքը
պահել, բուն իրողութիւնը նրանից ծածկել՝ ստիպուած
եղան մանրամասն պատմել նորան ամեն բան:

Այս անցքից յետոյ Անոյշը բոլորովին փոխուեց. նա
կարծես առաջուայ ուրախ ու զուարթ աղջիկը չէր, այն-
պէս էր կոտորուել: Այլևս տան մէջ չէր լսում ոչ նրա
նախկին քաղցր թոթովանքը, ոչ էլ նրա հնչուն ծիծա-
ղը, որից կարծես սենեակի պատերն էլ էին ժպտում և
տանըցոնց հետ ուրախանում: Հաց ու ջրից կարուեց,
քունն աչքերից փախաւ. մտքի յետևից ընկած, մոլորուա-
ծի նման թափառում էր տան մէջ կամ իրանց պարտէ-

զում, կարծես նախկին Անոյշի ստուերն էր շրջում: Մեծ
մասամբ նրան կարելի էր տեսնել տան մի անկիւնում
նստած, ծնօտը ձեռքին յենած, արտասուք թափելիս:
Դժբախտ ծնողները մնացել էին բոլորովին տարակու-
սած, որովհետև քանի նրանք աշխատում էին Անոյշին
մխիթարել՝ այդ բանից նա աւելի էր տխրում, ուստի
իրանք էլ նրա հետ մորմոքում էին, միայն հեռուից
զիտելով:

Վերջապէս խղճի խայթին այլևս չկարողանալով զի-
մանալ՝ Անոյշը մէկ օր էլ վճռում է հայրական տանից
հեռանալ, ընկնել շօլէ շօլ, աշխարհէ աշխարհ ման գալ,
որոնել իւր եղբայրներին, գտնել և կախարդանքից ազա-
տել: Եւ երբ նա իւր մտադրութեան մասին յայտնում է
ծնողներին՝ նրանք սարսափում են իրանց միևնույնարի
այդ մտքից և ամեն կերպ աշխատում համոզել, որ նա
այդպէս բան չանէ և իրանց սե օրը աւելի խաւարացնէ.
բայց երբ տեսնում են Անոյշի հաստատուն կամքը՝ «Երեւի
Աստծու մատը խառն է այս բանում», ասում են մտքե-
րում ու այլևս չեն ընդդիմանում:

Միւս առաւօտետն Անոյշը սովորականից վաղ զարթ-
նելով՝ ճամբի պատրաստութիւն է տեսնում և ապա զը-
նում, ծնողների հետ համբուրում, նրանց օրհնութիւնն
աւնում, մօր մատանին էլ իբրեւ յիշատակ վերցնում,
մնաս-բարով ասում, Աստուած կանչում ու ճամբայ ըն-
կնում: Գնում է, գնում — շատ ու քիչն Աստուած գիտէ —
մինչև որ հասնում է աշխարհի ծայրին: Այդտեղ Անոյշը
կամենում է մօտենալ արեւին և նրանից խորհուրդ հար-
ցնել իւր եղբայրներին գտնելու համար. բայց արևն
այնպէս տաք էր, այնպէս սարսափելի ու դաժան, որ

իսկոյն ուզում էր լափել ձեռքն ընկած երեխային: Անոյշն յետ դարձաւ ու փախաւ և գնաց լուսնի մօտ. բայց սա էլ անշափ սառն էր, արևի նման էլ դաժան: Անոյշը դեռ շատ հեռու էր, որ լսեց, թէ ինչպէս լուսինը փնթփընթում էր.

—Այս ինչ մարդահոտ եմ զգում. ո՞վ է ինձ մօտենում:

Լեղեպատառ Անոյշը այդտեղից էլ փախաւ ու գնաց աստղերի մօտ: Աստղերը ոչ արևի պէս տաք էին, և ոչ լուսնի նման սառը, ոչ էլ նրանց նման դաժան, նրանց պէս սարսափելի. այլ նրանք ամենքն էլ զուարթ գէմքով էին և քաղցրաժպիտ երեսով. նրանք շատ սիրով ընդունեցին փոքրիկ աղջկան: Աստղերից ամեն մինը նրատաժ էր իւր աթոռակի վրայ: Երբ Լուսաստղը տեղից վեր կացաւ, այսինքն Աղօթարանը բացուեց՝ պայծառ շողերով մի այնպիսի հրաշալի լոյս սփռեց իւր շուրջը, և մեր Անոյշը սաստիկ յուզուած ու հիացած՝ իւր փոքրիկ թևերը գէպի նրան մեկնելով, բացագանչեց.

—Ո՞վ Լուսաստղիկ, սիրուն աստղիկ.

Եղբայրներս ո՞ւր են գընացած.

Ասա ինձ, աստղիկ գեղեցիկ,

Քեզ եմ դիմում բազկատարած:

Աղօթարանը Անոյշին նայեց և քաղցր ժպտաց — աւելի բացուեց ու մօտենալով փոքրիկ աղջկան՝ քնքաշութեամբ համբուրեց: Այդ համբոյրից Անոյշը կարմրեց, փարթամ ալ-փարզ դարձաւ և կարծես մեծացաւ, արբունքին հասաւ ու առաջուանից էլ աւելի գեղեցկացաւ:

—Սիրուն աղջիկ, — խօսեց Աղօթարանը, — եղբայրներդ ապրում են Աղահանքի սպիտակ սարում, ջահէլ Արծուի ամրոցում, որի երկար տալիներն փակ մնացած

զուր միայն այս ոսկէ բանալիով կարելի է բանալ: Ահա, առ, սիրուն աղջիկ, առ գնա, աղատիր եղբայրներիդ ու նշանածիդ, — ասաց Լուսաստղը, նորից մի համբոյր զրոշմեց Անոյշի ճակատին ու ինքը թռաւ, ամպերում թաք կացաւ:

Անոյշը շնորհակալութեան զգացմունքով լի, զողողուն ձեռքերով բանալին փաթաթեց թաշկինակի մէջ, զրպանը դրաւ ու ճամբայ ընկաւ: Գնաց, գնաց, մինչև գէմ առաւ Աղահանքի սպիտակ սարին — ջահէլ Արծուի ամրոցին, որ արեգակի վառ ու շողշողուն ճառագայթների տակ այնպէս էր փայլում, փայլիլում, պսպղին տալիս, որ թւում էր, թէ ամբողջ ամրոցը հրդեհուած այրում էր, կամ հսկայական թէժ կրակ էր, ալաւին էր տալիս: Անոյշը հիացմունքից մնաց վեր քաշուած, արմացած ու զարմացած. նա իւր օրում այդպէս սքանչելի, այդքան հրապուրիչ բան չէր տեսած:

Պատմում են, թէ այդ ամրոցում, մեզանից շատ տարի առաջ, իւր մինուճար որդու հետ մի որբեայրի իշխանուհի էր ապրում: Իշխանուհին մի անսիրտ, անշափ ժլատ ու շատ չար կին է լինում: Մի օր մայր ու որդի պարտիզում զբօսնելիս՝ մի տղքատ պառաւ է մօտենում և ողորմութիւն խնդրում. բայց իշխանուհին ոչ միայն ողորմութիւն չէ տալիս, այլ դեռ հրամայում է իւր սպասաւորին, որ նա ծեծելով գուրս փռնի պառաւին: Իսկ պառաւը կախարդ է լինում. նա վշտանալով ժլատ իշխանուհու այդ անխիղճ վարմունքից՝ բերանը բաց է անում և նրա գլխին անէծք թափում:

—Տիկին, — ասում է աղքատ կինը, — քանի որ դու այդպէս անողորմ ես և այնպէս քարասիրտ, որ չես կի

մենում Աստծու տուած այդքան հարստութիւնից մի չըն-
չին մասը տալ ինձպէս աղքատին՝ թող ուրեմն քո այդ
միևուճարդ մարդկային կերպարանքից զրկուի, արծիւ
դառնայ:

—Ահ,—սարսափած բացագանչում է մայրը:

—Այո, ժլատ ու անսիրտ տիկին,—շարունակում է
խօսքը կախարդը.—քանի որ այդ անբաւ ունեցածդ ա-
մուր պահելով, ոչ մի բարի գործ չես կատարում.—ոչ
որբի ես մխիթարում, ոչ չունևորի օգնութեան ձեռք
մեկնում, ոչ ճամբորդի ես կերակրում և ոչ նոյն-իսկ
աղքատի մասն ու բաժին հանում,—թող ուրեմն այդ ան-
պէտք ու անօգուտ հարստութիւնդ փակուած մնայ ամ-
բողիկ պահարաններում՝ ինչպէս որ կատուից վախեցած
մկներն են թաքնուած իրանց բներում: Այս սպասաւորդ,
որ երբէք լաւ բան չէ արել, իսկ քո տմարդի հրաման-
ներդ ամենայն ճշտութեամբ էր կատարում, և հէնց հի-
մա էլ անխիղճ հրամանդ աւելորդով կատարեց և հետո
այսպէս կոպտաբար վարուեց, թող ուրեմն դա զաճաճ
դառնայ և դատապարտուի պահպանութիւն անելու քեզ
պէս ժլատ աղջիկ-պարոնի աւերակ ամբոյցին:

Ասլա կախարդ պառաւ մի արկղ տուեց սպասաւո-
րին և ասաց.

—Ահա, անպիտան ծառայ, վեր առ այս արկղիկը և
ինամբքով պահիր: Երբ տարիներից յետոյ Լուսաստղն
ուղարկէ երիտասարդ պարոնիդ հարսնացուն՝ այս արկղի-
կը կրտաս նորան որպէս հարսնական ընծայ: Բայց զգո՛յշ,
որ առաջին անգամ քնած միջոցին նա չարթնանայ այս
անիծած ամբոյցում, այլ թող քնած հեռանայ այստեղից
և արկղիկը իւր մայրական յարկի տակ բանայ. որովհե-

տե միայն այդպէս վարուելուց յետոյ կանցնի անէծքիս
զօրութիւնը և կախարդութեանդ էլ ձեր նախկին կեր-
պարանքն ու դիրքը կստանաք:

—Սակայն դու, տիկին,—պառաւր կրկին դիմեց իշ-
խանուհուն, որ սարսափից դողում էր,—դու չես արժա-
նանայ ոչ այդ երջանիկ օրին և ոչ միևուճարիդ թագն
ու պսակին, այլ հէնց այս րոպէից, անսիրտ տիկին,
պէտք է չքուես, չքանաս և ընդ միշտ ոչնչանաս:—Ասաց
կախարդը, ձեռքի գաւազանով ամուր խփեց գետնին ու
երեսը շրջեց գնաց:

Պառաւր շեմքից ոտքը դուրս դնելուն պէս՝ անմի-
ջապէս կատարուեցին նրա բոլոր ասածները.—սլատանի
իշխանագինը դարձաւ արծիւ և սկսեց ճախրել օդում.
յաղթանդամ ու աժդահայ սպասաւորը կծկուեց, կծկուեց
և կարճիկ ոտքերով, սպիտակ ու երկար միրուքով գա-
ճաճի փոխուեց. իսկ իշխանուհին և ամբոյցում եղածնե-
րը, շնչաւոր թէ անշունչ, մի ակնթարթում այնպէս ան-
յայտ եղան, ոչնչացան, որ կարծես այդտեղ երբէք ոչինչ
չէր եղել, ոչ ոք չէր շրջել, ոչ մի կենդանի շունչ չէր
ման եկել: Այդ ընդհանուր աղէտից ազատուեց միայն մի
սենեակ վերին յարկում, մէջը մի սպասարատի մահճակալ,
նայնպիսի մի հացի սեղան և քսնի մի հատ էլ աթոռ
ու աթոռակ:

Անոյշի եղբայրները, երբ իրանց գժութեան համար
ծնողի անէծքի տակ ընկնելով, դատապարտուում են հայ-
րական տանից հեռանալու՝ երկար ժամանակ դէս ու
դէն են ընկնում, շատ թափառում, բայց ոչ մի տեղ
հանգստութիւն չեն գտնում: Վերջապէս մի օր էլ գալիս
հասնում են Արծուի ամբոյցին և հիւրընկալում: Երեկոյին

ընթերցիս ազնաւացած եղբայրները երբ իմանում են
զաճաճի պատմածից, որ իրանց հիւրընկալը իրանցից
աւելի դժբախտ է՝ անկեղծօրէն ցաւակցութիւն են յայ-
տնում նորան և խօսք տալիս՝ երբէք նրանից չհեռանալ,
այլ անբաժան միասին մնալ և միմեանց թե ու թիկունք
լինել, իրար օգնել, մինչև որ հասնի իրանց փրկու-
թեան, իրանց ազատութեան օրը: Ուրեմն շատ ուղիղ են
ասել, թէ թշուառն է թշուառին կարեկից լինում և մարդ
իւր նմանին աւելի է սիրում: Ինչեւիցէ:

Անոյշը եկել, ահա այդ ամբոյցին էր հասել, որի գե-
ղեղկութիւնից այնպէս էր յափշտակուել, որ ոչ միայն
բանալին, այլ ամեն բան էր մոռացել: Առաջին զօրեղ
տպաւորութիւնից յետոյ, երբ ուշքի գալով կամենում է
ներս մանել, տեսնում է դուռը փակ՝ խեղճ աղջիկը մը-
նում է տարակուսած: Ըստ մտածելուց յետոյ, երբ որևէ
հնար չէ գտնում դուռը բանալու՝ ճարահատուած, աւելի
ևս եղբայրների կարօտից և նրանց ազատելու մտքից
զրոգուած՝ վճռում է ճկոյթը տաշել, բարակացնել և զրա-
նով փակ դուռը բանալ: Եւ երբ ձեռքը տանում է զըր-
պանը, որ դանակը հանէ իւր մտազրութիւնն՝ իրագոր-
ծելու՝ մէկ էլ յանկարծ միտն է ընկնում բանալին և յի-
շում ամեն բան: Ուրախացած՝ խկոյն հանում է թռչելի-
նակը, կշիւուրը յետ անում, բանալին հանում, դուռը բաց
անում, Աստուած կանչում ու ներս մտնում:

Փաճաճը երբ տեսնում է դռնից մի սիրուն ու շարմաղ
աղջկայ ներս մտնելը՝ առաջ ու առաջ շատ է զարմանում,
թէ այդ ի՞նչ հրաշք է. բայց յետոյ կարծես մի ինչ-որ բան
է յիշում և որքան իւր կարճիկ ոտներում ոյժ է լինում՝
փալի-փալի անելով վազում է դէպի Անոյշը և հարցնում.

— Ո՞ւմն ես կամենում, զաւակս. ո՞վ ես և ո՞ւմ մօ-
տից ես գալիս, որ կարողացար մեր այսքան տարուայ
փակ դուռը բանալ:

Անոյշը, որ սկզբում վախեցել էր վազե՛վազ դէպի
իրան եկող տարօրինակ մարդուց, այժմ լսելով նրա
քաղցրութեամբ և յարգանքով խօսելը՝ սիրտ է առնում
և պատասխանում.

— Ազնաւացած եօթը եղբայրների քոյրն եմ ես,
պապի: Լուսաստղի մօտից եմ գալիս. նա ինքը տուա-
լինձ այս տան դռան բանալին և ասաց, որ ես իմ եղ-
բայրներին այստեղ կըտեսնեմ: Ճշմարիտ է, որ նրանք
այստեղ են, և այժմ ո՞ւր են:

Լուսաստղի անունը լսելուն պէս՝ խեղճ զաճաճի սիր-
տը թռնոյ է լինում և քիչ է մնում ուրախութիւնից ճիչ
արձակէ. բայց մի կերպ իրան զսպում է և պատկառան-
քով լցուած՝ խորը գլուխ է տալիս Անոյշին և ասում.

— Ճշմարիտ է, ազնաւ-պարօնները այստեղ են ապ-
րում, բայց այս բոլէիս տանը չեն. նրանք իմ ազնիւ
սպորձե Արծուի հետ որսի են գնացել, երեկոյեան կըվե-
րադառնան: Եթէ դու այնքան բարի լինիս, որ սպասես
մինչև նրանց վերադարձը՝ նրանք անշափ կուրախանան:

Եւ երբ Անոյշը մնալու հաւանութիւն է տալիս՝ զա-
ճաճը մեծ յարգանքով նրան առաջնորդում է ամբոյցի այն
ողջ մնացած սենեակը, ուր Անոյշի եղբայրներն էին գի-
շերում, և ինքը հեռանում:

Սենեակի մէջ տեղը զրած հացի սեղանի վրայ պա-
տրաստի եօթը բաժին կար դրուած: Անոյշն ամեն մէկից
մի պատառ կտրում ուտում է, գաւաթներից էլ մի-մի
կում խմում, իսկ մօր մատանին վերջինի մէջ գցում ու

գնում մահճակալի վրայ պառկում: Խեղճ աղջիկը շատ էր յոգնած, ուստի հէնց որ գլուխը բարձին է գնում՝ անմիջապէս քուն է մտնում:

Իրիկնազէմ վերադառնում են որսի գնացողները—ազուա-եղբայրներն ու նրանց հիւրընկալող Արծիւը. երբ ներս են մտնում ամրոց՝ գաճաճը մօտենում է և ասում.

—Յարգելի պարոններ, խնդրեմ հանդարտ մնաք և աղմուկ չհանէք, որովհետև վերև սենեակում մի աղջիկ կայ քնած, որին Լուսաստղն է ուղարկել...

—Եթէ այդպէս է,—գաճաճի խօսքն ընդհատում է Արծիւը,—ուրեմն նա իմ հարսնացուն է... Փնփռ քեզ, Աստուած, վերջապէս հասաւ մեր փրկութեան ժամը,—բացազանչում է նա և թուշում վեր՝ ըստէ առաջ իւր հարսնացուին տեսնելու, նրան ողջունելու և բարի գալուստ մաղթելու:

Սակայն Արծիւը երբ մտնում է սենեակ՝ նրա աչքերը փառակալում են և նա կարծես կուրանալով մարդ չէ տեսնում սենեակում: Դժբախտ երիտասարդը տխուր ու տրտում գուրս է գալիս սենեակից և գնում միւսնների պատմում, որ ինքը ոչ ոքի չըտեսաւ սենեակում: Սակայն երբ գնում են ազուա-եղբայրները, ի՛նչ են տեսնում. մի գեղեցիկ, մի աննման սիրուն աղջիկ, պառկած և մշմշալի քնած մահճակալի վրայ: Նրանք իսկոյն շրջապատում են աղջկան և սկսում՝ հիացած, ամբողջովին յափշտակուած մտիկ տալ նորան: Անոյշն այնպէս խոր ու քաղցր քնի մէջ է լինում ընկղմուած, որ չէ իմանում ո՛չ Արծուի գալն ու գնալը և ոչ եօթը եղբայրների ներս մտնելն ու իրան շրջապատելը: Բացի Անոյշի մեղմ ու հաւատարմ շնչառութիւնից ուրիշ ձայն ծպտուն չէր լսում

սենեակում: Ինչպէս ասում են, ճանճ որ թուշէր՝ բզզոցի ձայնը կըլսուէր:

Այդպէս մի քանի ըստէ հազիւ էր անցել, որ մէկ էլ յանկարծ լուսթիւնն ընդհատելով՝ անդրանիկ եղբայրը բացազանչում է.

—Բայց սա հօ մեր քոյր Անոյշն է, և ի՛նչպէս էլ մեծացել, սիրունացել է...

—Ախ, զորդ որ,—ընդհատում է նրան երկրորդ եղբայրը.—ի՛նչպէս հէնց սկզբից չկարողացանք ճանաչել այս ոսկեգոյն ու փայլուն մազերից, որոնք երկարացել, այսպէս սիրուն վարսեր են դարձել:

—Այո, այո, եղբայրներ,—վրայ է բերում երրորդը, նա է, Անոյշը: Ահա, տեսէք նրա կլոր ու սիրուն թշերն իրանց գողտրիկ փոսիկներով:

—Իսկ ես ճանաչեցի նրա կամարաձև սիրուն յօնքերից,—ասում է չորրորդ եղբայրը:

—Ես էլ քնքոյշ ձեռքերից,—ձայնում է հինգերորդը:

—Էլ ի՛նչ կասկած, որ սա մեր քոյրն է,—հաստատում է վեցերորդը:

—Տայ Աստուած, որ ձեր առածը ճշմարիտ դուրս գայ, փանդի այն ժամանակ գուցէ մեր փրկութեան ժամն էլ հասած լինի. բայց եթէ արթուն լինէր՝ ես կարող էի Անոյշին ճանաչել իւր քաղցր ու մեղոյշ աչքերից,—առարկում է եօթներորդ եղբայրը:

Ապա մի ըստէ լուռ մնալուց յետոյ ամենքը միասին բացազանչում են.

—Ախ, երանի թէ շուտ արթնանար և իւր սիրելի աչքերը բանալով մեզ ազատէր կախարդանքից:

Անայշը եղբայրների բոլոր առածները լսում էր ինքն

պէտ և մտքի մէջ հրճուամ, բայց նա այնպէս էր կարծում, թէ ինքը երազումն է այդ խօսքերը լսում: Եւ հէնց այն է, եղբայրների համբերութիւնը հատնելով, ուզում էին արթնացնել Անոյշին՝ որ գաճաճը, զուշակելով ամեն բան՝ շտապ ներս ընկնելով արգելում է.

— Իսէր Աստծու, պարոններ, այդպէս բան չանէք. ձեր քոյրն այս անգամ չպէտք է արթնանայ այստեղ, անէծքի տակ ընկած ամրոցում. այլ պէտք է անպատճառ քնած հեռանայ այստեղից: Ահա այս արկղիկը ես դորան եմ ընծայում: Երբ դրան հէնց այդպէս քնած տանէք տեղ հասցնէք և ձեր հայրական տան դռանը վայր դնէք՝ անխօս և անմիջապէս դուք պէտք է վերադառնաք կրկին այստեղ: Իսկ երբ ձեր քոյրը, հայրական յարկի տակ ոտք դնելուց յետոյ, այս արկղիկը տանի և իւր սենեակում բանայ՝ ահա միայն այն ժամանակ, Աստծու ողորմութեամբ, մենք իսկոյն ազատուելով կախարդանքից՝ մեր նախկին կերպարանքը կստանանք:

Գաճաճի այս ասածներն ևս պարզ լսում էր Անոյշը, բայց էլի նորան այնպէս էր թւում, թէ, իրաւ, երազ է տեսնում:

Անոյշի ազուա-եղբայրները երկար ճանապարհ պէտք է կտրէին, ուստի սեղան են նստում, որ նիւթ առնեն, կազդուրուն անցնելիք ճանապարհի համար: Նստելուն պէս ամենքը ևս նկատում են, որ թէ իրանց բաժնից են կտրել և թէ գաւաթից խմել, բայց ոչինչ չեն ասում, գիտենալով ու այդ բանը քնած աղջիկը կըլինի արած: Ընթրիքն արդէն վերջանալու վրայ էր, երբ եօթներորդ եղբայրը իւր գաւաթից խմելիս զգում է, որ մի բան

բերանն ընկաւ. իսկոյն հանում է և տեսնում, որ իրանց մօր մատանին է:

—Եղբայրներ, հրճուած բացազանչում է նա,—ճիշտ էր ձեր ասածը. քնած աղջիկը մեր քոյր Անոյնն է: Ասածիս իբրև հաստատ ապացոյց, ահա մեր սիրելի մայրիկի մատանին, որ անշուշտ Անոյնն է բերել և զաւաթիս մէջ գցել, թէ չէ ուրիշ ո՞վ պէտք է բերէր այստեղ մայրիկի մատանին:

Մօր մատանին այլևս որևէ կասկածի տեղիք չըթողեց, որ քնածը իրանց քոյր Անոյնն է. ուստի անմիջապէս վեր կացան, Աստուած կանչեցին ու սրտի թրթռոցով, ազատութեան յուսով՝ որը թևերով, որը կտուցով զգուշութեամբ բարձրացրին Անոյնին գէպի վեր ամպերը, գէշէ՛կ կասկոյտ երկնակամարը:

Այնպէս պարզ, լուսնկայ գիշեր էր, որ կարծես լոյս ցերեկ լինէր: Անոյշը քաղցր թմրութեան մէջ ընկած, կէս-քուն, կէս-արթուն, կախարդական արկղիկը զոգը, նստած եղբայրների թևերի վրայ, ասես թէ թագուհի լինէր իւր գահի վրայ բազմած: Նա զգում էր, թէ ինչպէս արագութեամբ սրանում են ջինջ օդեղէն ովկիանոսներ: զգում էր, թէ ինչպէս իւր եղբայրները, ազատութեան յուսով վառուած, համերաշխութեամբ, միաբան ուժով շարունակ կրկնապատկում էին իրանց եռանդը և իրար քաջալերելով, միմեանց սիրտ տալով՝ անդադար առաջ էին սլանում, որ ժամ առաջ հասնեն իրանց նպատակին: Տեսնելով եղբայրների այդպիսի ջանքը՝ քոյրն էլ ազօթք էր մրմնջում իւր մտքի մէջ և Աստուծուց օգնութիւն ու նրանց թևերի համար ոյժ խնդրում:

Հոյսը նոր էր սկսել բացուել, երբ նրանք հասան

հայրենի գիւղին: Բարձրութիւնից հետզհետէ կամաց-կամաց իջնելով՝ եղբայրները զգուշութեամբ վայր են դնում թանկագին բեռը իրանց հայրական դռանն ու իրանք լուռ ու անխօս իսկոյն կեթ վերադառնում արծուի ամրոցը:

Անոյշն իրան զգալով գետնի վրայ՝ աչքերը բաց է անում և տեսնում, որ ինքը իրանց դռանն է. իսկոյն վեր է կենում, փառք տալիս Աստծուն և շտապում տուն, ծնողների մօտ: Իսկ ծնողները երբ յանկարծ, բոլորովին անսպասելի կերպով, տեսնում են իրանց կորած համարուած աղջկայ այդպէս վաղ-վաղ ներս մտնելը՝ զարմանքից վեր են քաշում, չըհաւատալով իրանց աչքերին: Բայց երբ Անոյշը իւր քաղցր ձայնով «հայրի՛կ, մայրի՛կ» է կանչում և վրայ վազում, վզներովը փարւում՝ նոր հաւատում են, որ տեսածները խաբուսիկ երևոյթ չէ, այլ իրանց իսկական Անոյշը. իսկոյն իրանց գիրկն են առնում և կարօտալի համբոյրներով նրա երեսը ծածկում:

—Ա՛խ, այս զո՛ւ ես, մեր աննման Անոյշ... մի՞թէ իրաւ զու ես, մեր աչքի լոյս, մեր միակ յոյս... մի՞թէ զու ես,—անդադար կրկնում ու երեքկնում էին ծնողները և փոխ-առ-փոխ, նորից ու նորից համբուրում, իրանց գործով լի կրծքերին սեղմում:

—Այո՛, սիրելիք, այո՛, ես եմ, ձեզ սիրող Անոյշը,— ժպտալով պատասխանում է Անոյշը և մի առ մի պատմում նորանց, թէ ինչ ու ինչ է անց կացել իւր գլխովը: —Ձատին համբերեցիք, քչին էլ համբերեցէք, սիրելիք. Աստծու ողորմութեամբ շուտով եղբայրներս էլ կըվերադառնան մարդկային կերպարանք առած և մոռացնել կըտան ձեզ ձեր քաջած վիշտն ու տխրութիւնը,—վեր-

ջացնում է խօսքն Անոյշը և գնում իւր սենեակը մըտնում ու կախարդական արկղիկը բաց անում:

Բայց ի՛նչ. մէջը, փոխանակ թանկագին զարդերի՝ մի փոքրիկ հայելի է լինում դրած: Եւ երբ այդ հայելին ձեռքն առնելով նայում է վրան՝ Անոյշը սաստիկ կարմրում է, յուզւում, շփոթւում, վասնզի հայելու մէջ նա տեսնում է իրան թանկագին զարդերով ու չքեղ հագուստով այնպէս զուքուած ու զարդարուած, ինչպէս մի հարսնացու, որին հէնց նոր պէտք է տանեն եկեղեցի պսակելու: Կախարդական հայելու պատճառած ամօթխածութեան կարմրութիւնը դեռ չէր անցել Անոյշի շարմաղ երեսից, որ ներս են գալիս եօթը եղբայրները, մարդկային կերպարանք առած, հետերն էլ իրանց հիւրընկալ Արծիւ իշխանագնը, որ մի կտրիճ երիտասարդ էր զարձած: Մի քիչ յետոյ էլ, երիտասարդների ուրախութեան ճիշ ու աղաղակների վրայ, ներս են մտնում նաև ծնողները:

Թէ՛ որքան մեծ է լինում ծնողների ուրախութիւնը, երբ տեսնում են, որ իրանց կորցրած մանուկ տղաները այժմ արբունքին հասած երիտասարդներ են զարձած, բոլորն էլ ողջ և առողջ ու իրանց մօտ՝ այդ ոչ բերանով կարելի է պատմել և ոչ զրչով գրել. այդպիսի ուրախութիւնը՝ անհրաժեշտ է, որ մարդ իւր սեփական աչքերով տեսնէ:

Երիտասարդ իշխանը հաւանելով Անոյշին՝ անմիջապէս նրա ձեռքն է խնդրում ծնողներից, որոնք ուրախութեամբ համաձայնում են և իրանց ծնողական օրհնութիւնը տալիս և ապա մեծ շուք ու հանդէսով երիտասարդ զոյգի նշանադրութիւնը տօնում:

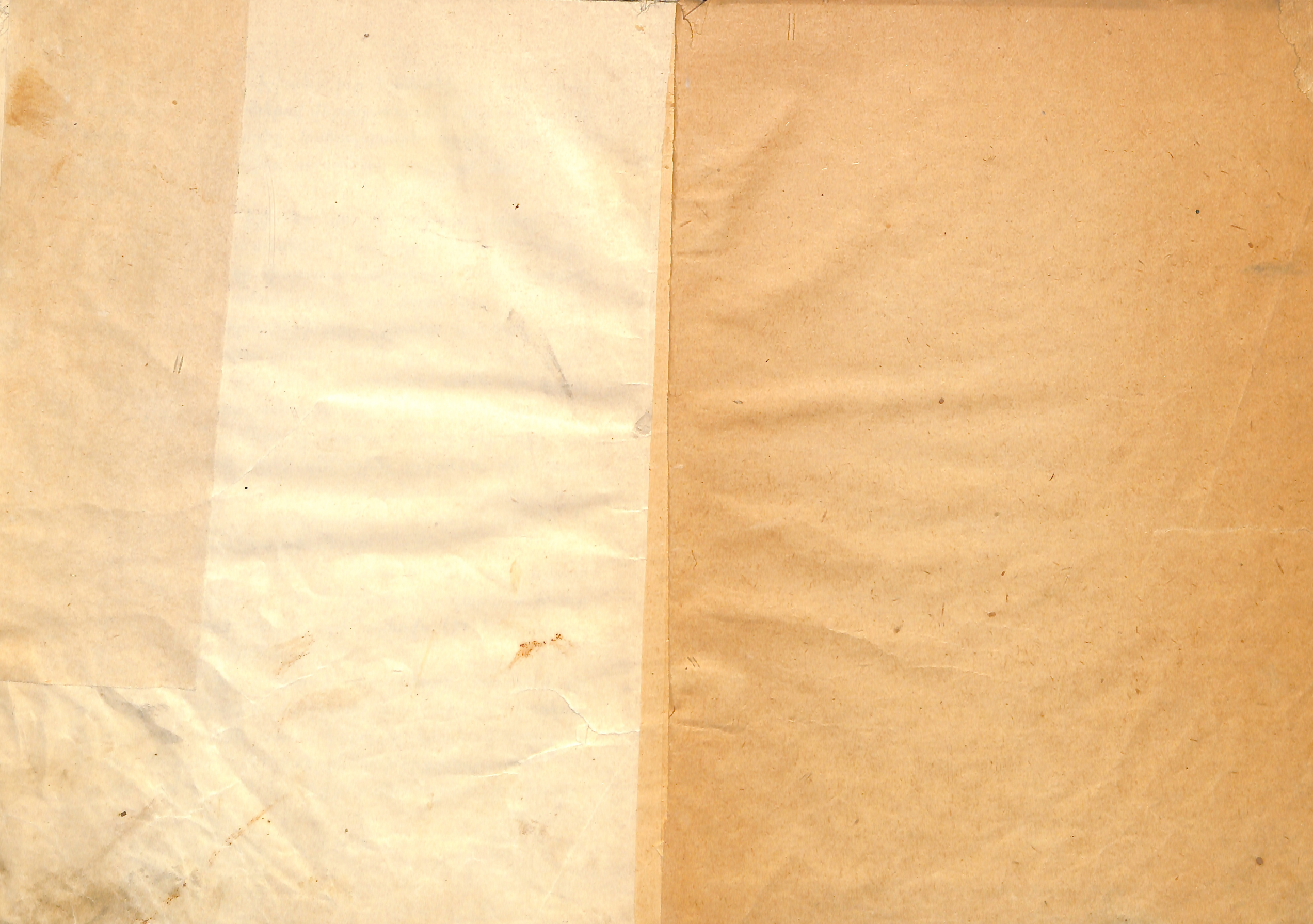
Իսկ միւս օրը իշխանը իւր նշանածի ու նրա բոլոր ազգական-բարեկամներով վերադառնում է իւր հայրական ամրոցը, որի վրայից կախարդանքն արդէն վերացած լինելով՝ վերստին իւր առաջուան շուքն ու փառքն էր ստացել:

Երիտասարդ իշխանը գոհ և ուրախ սրտով մեծ պատրաստութիւն տեսնելով՝ ամբողջ եօթն օր, եօթը զիշեր մի այնպիսի փառաւոր հարսանիք է կատարում, որի նմանը այդ ամրոցում զեռ չէր եղած նրա հիմնուելու օրից սկսած: Հարսանիքի օրը իշխանը հրամայել էր, որ իրանց զիւղի բոլոր շունետորներին լիացնեն: Իսկ իբրև իւր հարսանիքի յիշատակ՝ այնուհետև ամեն մի ուզող պէտք է հեռանար ամրոցից գոհ և բաւական: Բայց որ զլիսաւորն է՝ նա միշտ էլ հաստատ մնաց իւր այդ գովելի որոշմանը և խղճի զէմ ոչինչ չարաւ, ոչ մի անարդար ու տմարդի գործ չկատարեց. նա իւր պապի նման բարի, ողորմած ու արդարադատ լինելով՝ այդպէս էլ մնաց մինչև իւր կեանքի վերջը:

Բարութեան, ողորմածութեան կողմից իւր իշխան ամուսնուց պակաս չէր նաև իշխանուհի դարձած և իւր մուրազին հասած Անոյշը, որի արևովն էին երգւում բոլոր որբերն ու այրիները:

Այդ ամեն բարի գործի հետ Անոյշը խառնում էր նաև զուարճականը — հետզհետէ, աւագութեան կարգով, եօթը եղբայրների կանաչ-կարմիրը կապելով՝ հասցրեց իրանց մուրազներին: Փոքրիկ ընթերցողներ, տայ Աստուած, որ զուք էլ հասնէք ձեր մուրազին ու փափազին:

ՄՂ Հայագիտական գրադարան

MAL007018

